

ZABURZENIA EMOCJONALNE W MŁODSZYM WIEKU SZKOLNYM

Wyróżniamy następujące kryteria zaburzeń emocjonalnych:

1. Reakcje o charakterze negatywnym przeważają nad pozytywnymi.
2. Niepokój, wstyd, upokorzenie-występuje wtedy, jeżeli dziecko nie ma zaspokojonej potrzeby bezpieczeństwa.
3. Obojętność (autyzm) – nie ma reakcji emocjonalnych.
4. Nie kontroluje swych reakcji zgodnie ze swoimi uczuciami.

Emocje w przeżywaniu pojawiają się pierwsze, powinno się umieć określić swoje emocje. Do zaburzeń emocjonalnych należą:

- nadpobudliwość
- zahamowanie
- agresja - która jest powodowana lękiem
- nerwica.

W życiu każdego człowieka niezależnie od jego wieku emocje odgrywają ogromną rolę. Uczucia są ważną częścią składową decyzji podjęcia czynności lub unikania ich, motywują nas do określonej działalności. W szkole często spotykamy dzieci, których zachowanie nas niepokoi. Są uciążliwe dla innych. Trudno nam zrozumieć i zaakceptować takie zachowanie. Zadajemy sobie pytanie dlaczego to dziecko zachowuje się dziwnie? Wpływ na takie zachowanie mają emocje – zaburzone emocje. W tym materiale przedstawiam charakterystykę dzieci z zaburzeniami emocjonalnymi, negatywną postawę rodzicielską. Wiadomości tutaj zawarte pomogą rodzicowi, nauczycielowi w rozpoznaniu określonych zaburzeń oraz w zrozumieniu danych zachowań dziecka.

Zaburzenia emocjonalne u dzieci w wieku szkolnym stają się coraz powszechniejszym zjawiskiem. Wzrasta liczba dzieci, które niepokoją swoimi nieprawidłowymi formami zachowań, u których podłoża leżą zakłócenia rozwoju emocjonalnego.

Aby zrozumieć problemy dzieci uważam, że niezbędne jest poznanie przyczyn zaburzonego zachowania.

Wyróżniamy następujące metody poznawania:

1. Obserwacja – wyciąganie wniosków.
2. Wywiad z rodzicem.
3. Analiza wytworów dziecka –np. prace plastyczne-pozwolą się rozeznąć w sytuacji.
4. Rozmowa z rodzicem wspierająca.

Gdy dziecko wychowuje się w atmosferze niepokoju, kłótni, jego równowaga emocjonalna zostaje zakłócona, a dominującym uczuciem jest niepewność i zagrożenie. Jeśli dziecko przejawia zaburzenia emocjonalne powstałe w wyniku nieprawidłowości życia rodzinnego konsekwencje tego można obserwować nie tylko w domu ale również w kontaktach rówieśników na terenie szkoły. Zaburzenia emocjonalne, mogą być wywołane nieprawidłowym procesem wychowawczym w rodzinie.

Najczęściej spotykamy wychowanie niekonsekwentne. Wychowanie niekonsekwentne ma często swe źródło w sprzecznym postępowaniu każdego z rodziców, wprowadzanie dziecka w stan niepewności: nigdy nie wie ono jak będzie oceniane i jak właściwie należy postępować. Także negatywny stosunek rodziców wyraża się często zachowaniem agresywnym. Towarzyszy dziecku ostra krytyka i nagana. System kar i nagród jest u takich rodziców jedyną formą kontaktu. Rodzice wymagają „ślepego posłuszeństwa” nie zważając na realne możliwości dziecka.

Dziecko wychowywane w systemie liberalnym pozornie bywa bardzo pewne siebie i samodzielne, prowadzi to jednak do samowoli. Dziecko nie jest zdolne do podporządkowania się regułom panującym w określonej grupie społecznej.

Jeżeli rygorystyczne wychowanie łączy się z brakiem uczuć ze strony rodziców, oziębłością jest rezultatem uczuciowego odrzucenia wyrażającego się w ciągłym krytykowaniu i karaniu dziecka, wytwarza się w nim silne zakorzeniona postawa lękowa. W rodzinach tych, które stosują jeden z tych określonych systemów wychowawczych, nie mogą wytworzyć się prawdziwe więzy emocjonalne. Może zaburzyć funkcjonowanie dobrze rozwijającego się dziecka powodując nadmierną pobudliwość, zahamowanie, nerwowość czy nawet agresję.

Najczęściej spotykanym zaburzeniem jest nadpobudliwość ruchowa. Dzieci nadpobudliwe ruchowo wyróżniają się określonym zespołem cech zachowania.

Dzieci te łatwo wybuchają złością, krzykiem czy płaczem w sytuacjach, które u innych nie wywołują takich gwałtownych reakcji. Reakcjom tym towarzyszy jednocześnie nasilona aktywność ruchowa, wzmożona wybuchowość, skłonność do bijatyk, dokuczliwość, niezdyscyplinowanie wobec dorosłych, niechęć do podporządkowania się kolegom. Dzieci te szybko zniechęcają się w zabawie, w pracy, są zmienne w nastrojach przechodzących od radosnego podniecenia do smutku i

gniewu. Dzieci te są uciążliwe, sprawiają największe kłopoty. Podstawową sprawą jest zrozumienie iż zbyt gwałtowne, nieopanowane reakcje dziecka nadpobudliwego nie wynikają z jego złej woli czy złośliwości, ale są efektem określonych właściwości typologicznych układu nerwowego. Na „niegrzeczne” zachowanie dorośli nie powinni odpowiadać ostro, niecierpliwie. Wzmaga to, a nie osłabia siłę reakcji dziecka. Lepiej jest odroczyć sporną sprawę, poczekać aż napięcie emocjonalne opadnie i dopiero do niej powrócić. Dzieci te powinny być często włączane do zorganizowanych zabaw, spokojnych zajęć wymagających skupienia, wyznaczać czas na swobodne wybieganie się i wyładowanie nagromadzonej energii.

Drugą grupą dzieci z zaburzeniami emocjonalnymi są dzieci określane mianem zahamowanych psychoruchowo. Są to dzieci lękowe, mające trudności w kontaktach społecznych i obniżoną aktywność. Dzieci te wykazują dużą sytuacyjną różnorodność sposobów reagowania. Wyróżniamy 4 grupy dzieci zahamowanych.

1. Dzieci zmotywowane – napięte.(32%)

Są to dzieci ,które charakteryzują się ogromną skrupulatnością, przesadną starannością w wykonywaniu zadań, wycofują się, w domu są niezaradne. Bardzo mocno przeżywają sytuację gdy nie są w stanie wykonać zadania. Są bardzo mocno związane z matką.

2. Podporządkowane i uległe.(16%)

Są to dzieci wyciszone –małomówne, grzeczne, posłuszne, oceniane jako koleżeńskie i uczynne. W kontaktach z dorosłymi są nieśmiałe i lękliwe. Występuje u nich słaba więź emocjonalna z matką.

3. Dzieci z obniżoną samooceną –rezygnowane.(34%)

Są to dzieci bierne zarówno w domu jak i w szkole. Mają poczucie małej wartości, niepewne swoich możliwości i umiejętności. Są apatyczne, powolne, przygnębione. Ich bezradność i niska samoocena wynikają z doświadczeń wyniesionych z kontaktów z rodzicami. Rodzice są nadmiernie krytyczni.

4. Dzieci nadwrażliwe –asteniczne.(18%)

Są to dzieci skryte, nie ujawniają uczuć, bawią się samotnie, męczą je hałas i ruchliwość rówieśników. Pochodzą na ogół z rodzin rozbitych, nieszczęśliwych. Dzieci te często spotykały się z krytyką i ośmieszaniem, karami fizycznymi.

Korekta zahamowań:

łagodnie traktować;

chwalić za najdrobniejsze osiągnięcia;

stymulować samodzielność;
zapewnić bezpieczeństwo, serdeczność;
nie krytykować;
ustawicznie pobudzać do aktywności;
zachęcać;
włączyć w życie grupy;

Trzecią grupą są dzieci znerwicowane. Nerwice mają genezę środowiskową. Powstają jako reakcje na sytuacje trudne (zagrożenie, przeciążenie, zakłócenie, sytuacje konfliktowe). Spowodowana jest długotrwałym lękiem często spowodowanym przez różne sytuacje; zamierzone (np. sytuacje wywołane przez nauczyciela), niezamierzone sytuacje (w jakim środowisku przebywa).

Mamy 3 rodzaje nerwic:

1. Reakcje narządowo – wegetatywno - somatyczne.

Zalicza się do nich: lęki nocne, moczenie mimowolne, zaburzenia łaknienia, nawykowe wymioty, wzmożone łaknienie.

Podstawowym objawem nerwicy, a zarazem jej źródłem jest lęk.

Częstą postacią lęków u dzieci w wieku szkolnym są lęki nocne. Pojawiają się w okresach trudnych przeżyć. Lękliwość, stały niepokój wyznaczają sposób ich zachowania. Dzieci są niepewne siebie, często mają poczucie swojej mniejszej wartości, są nieodporne w sytuacjach stresowych.

Moczenie mimowolne uważane jest za najczęstszy rodzaj zaburzeń dziecięcych. Występuje częściej u chłopców. Dziecko zaczyna moczyć się, gdy pojawiają się sytuacje dla niego trudne: groźba utraty miłości rodziców, pojawienie się nowego dziecka, zmiana w dotychczasowym trybie życia, ostrzejsze wymagania. U dziecka moczącego się rodzi się poczucie mniejszej wartości w stosunku do rodzeństwa lub rówieśników. Dziecko żyje w stanie napięcia emocjonalnego, a to z kolei powoduje bezradność, bierność, wycofywanie się z wielu sytuacji wymagających aktywności społecznej. Dzieci te w przedszkolu często są odtrącane od rówieśników.

Należy zadbać o to, aby dziecko nie czuło się winne, nabrało poczucia pewności i zaufania we własne siły.

Nerwicowy brak apetytu jest objawem zaburzeń dziecięcych od dawna. Występuje zwykle u dzieci, których rodzice przywiązują nadmierną wagę do jedzenia. Brak apetytu może być skutkiem strachu

co powoduje, że dziecko jest przygnębione. Odmowa jedzenia jest też sposobem zwracania na siebie uwagi rodziców, gdy dziecko czuje się odrzucone; wyrazem protestu.

2. Nerwice z przewagą zaburzeń ruchowych.

Należą do nich m.in. tiki, stereotypie ruchowe (ssanie palca, wrywanie włosów).

Tiki są to nagłe wyładowania ruchowe różnych grup mięśniowych. Najczęściej spotykane postacie tików to mruganie oczami, grymasy twarzy, chrząkanie mimowolne, podrzucanie lub wyciąganie ramion.

Tiki są zaliczane do objawów nerwowych, a ich podłoże to silne przeżycia urazowe, wywołane sytuacjami konfliktowymi.

Tiki cechują się uporczywością i długotrwałością. Leczenie napotyka duże trudności. Konieczne jest usunięcie wszelkich sytuacji stresowych.

3. Nerwice z zaburzeniami mowy.

Jąkanie jest jednym z częściej występujących objawów zaburzeń mowy wieku dziecięcego. Może pojawić się w sposób nagły np. pod wpływem urazu psychicznego.

Jąkanie będące rezultatem napięć emocjonalnych oraz przyczyną dalszego pogłębiania się zaburzeń życia emocjonalnego.

Terapia w leczeniu powinna iść w dwóch kierunkach.

Pierwszy dotyczy pracy z samym dzieckiem –obniżenie napięcia emocjonalnego, podwyższenie wiary we własne siły.

Drugi dotyczy rodziców dziecka. Chodzi o zmianę ich postaw w stosunku do dziecka, zapewnienie mu życzliwej atmosfery domowej.

Czwartą grupą zaburzeń emocjonalnych są zachowania agresywne. Zachowanie to jest jednym z zaburzeń w kontaktach społecznych dzieci i młodzieży. Agresja może się przejawiać w dokuczliwym zachowaniu się wobec rodziców lub nauczycieli, złośliwym wyśmianiu ich, uderzaniu. Dzieci agresywne sprawiają trudności wychowawcze, gdyż ich zachowanie się cechuje brak zdyscyplinowania powodujący naruszenie regulaminu szkolnego oraz różnych norm współżycia społecznego. Agresja oznacza atak fizyczny lub słowny zmierzający do zniszczenia określonego obiektu lub wyrządzenia mu jakiejś szkody. Agresji frustracyjnej towarzyszy uczucie gniewu lub złości. Jedną z przyczyn agresywnego zachowania się dzieci są frustracje wywołujące wystąpienie poczucia krzywdy, emocji gniewu, wrogości, zdenerwowania. Powstają one wskutek odebrania dziecku atrakcyjnej zabawki, przeszkadzania mu w zabawie, przewisk kolegów, niesprawiedliwej oceny, przykrych wydarzeń losowych, niepowodzeń doznanych w działaniu,

stosowania surowych kar fizycznych. Dziecko staje się nieraz agresywne wskutek blokady potrzeby uznania społecznego spowodowanej zbyt częstym upominaniem go, wytykaniem mu różnych wad i braków, stawianiem za przykład dobrze uczących się lub wzorowo zachowujących się kolegów.

Również blokada potrzeby samodzielności, wywołana zbyt licznymi zakazami i nakazami pochodzącymi od dorosłych, nadmiernym ograniczeniem samodzielności dziecka. Frustracja wywołuje wystąpienie agresji bezpośredniej lub przemieszczonej. Agresja bezpośrednia jest skierowana przeciw osobom lub przedmiotom, które były powodem doznanej frustracji. Agresja przemieszczona skierowuje się na osoby lub przedmioty nie będące powodem doznanych frustracji. Agresywne zachowanie się dzieci bywa następstwem oddziaływania określonych modeli zachowania się. Modelem agresywnego zachowania się dzieci i młodzieży bywa agresywne zachowanie się matki lub ojca, sąsiadów przechodniów na ulicy. Modele takie są również zawarte w zachowaniu się kolegów, z którymi dziecko ma kontakty w szkole, na placu zabaw, na ulicy lub podwórzu. Z modelami agresywnego zachowania się dzieci i młodzieży stykają się również za pośrednictwem różnych publikatorów, szczególnie filmu i telewizji, ukazujących sceny bójek, walk, napadów, gwałtów, morderstw, brutalnego zachowania się. Podobne modele agresji mogą być również zawarte w książkach. Agresywne zachowanie się może przyjmować formę agresji instrumentalnej. Agresja ta ma miejsce, gdy mamy do czynienia z dzieckiem, które grozi rodzicom, że w razie odmowy spełnienia jego żądań zniszczy określony przedmiot, zdemoluje mieszkanie; uleganie groź -bom przyczynia się do wytworzenia takiej strategii postępowania. Również tolerowanie przez rodziców różnych wykroczeń popełnianych przez dziecko sprzyja powstaniu u niego przeświadczenia o bezkarności oraz utrwalaniu się agresywnego zachowania. Wystąpienie agresji instrumentalnej jest uzależnione od ukształtowanych postaw oraz związanej z nimi hierarchii wartości. Jeśli rodzice wyznają zasadę „przepychania się łokciami przez życie”, jeśli uważają, że ten ma rację, kto jest silniejszy i sprytniejszy, to u ich dzieci kształtują się podobne postawy, sprzyjające występowaniu zachowań agresywnych, które stanowią wtedy narzędzie skutecznego działania.

Oprócz złego funkcjonowania wychowawczego w rodzinie szkoła może być także przyczyną pojawiających się nieprawidłowości rozwoju. Dzieje się tak, gdy warunki stawiane przez szkołę nie są dostosowane do potrzeb dziecka. Zbyt liczne grupy, stały gwar stanowią silne obciążenie układu nerwowego. Należy nadmienić, że zaburzony rozwój emocjonalny zależy w ogromnej mierze od wadliwych układów rodzinnych. Warunkiem udzielenia pomocy dziecku jest nie tylko otoczenie go indywidualną opieką i terapią ale działalnością psychoterapeutyczną całej komórki rodzinnej.

Ma to na celu uwrażliwienie rodziców na problemy dziecka, zrozumienie jego potrzeb, przyczyn zakłócenia zachowania, a także zrozumienie przez rodziców, jakie sytuacje rodzinne powodują i nasilają zaburzenia w funkcjonowaniu dziecka. Istotnym znaczeniem jest zmiana relacji między rodzic – dziecko – szkoła. Im wcześniej zapewnimy właściwy stosunek wychowawczy do dziecka tym skuteczniejsze będą nasze zabiegi i tym łatwiej uzyskamy poprawę.

Nauczyciel ze swej strony powinien przede wszystkim starać się zrozumieć ucznia, traktować jego zachowanie jako problem, stworzyć warunki aby uczeń zaufał nauczycielowi, czuł się z nim bezpiecznie, zauważył zainteresowanie jego problemami. Nauczyciel powinien w indywidualnych kontaktach uważnie wysłuchać dziecko, nie wygłaszać potępiających uwag, zachować pełną dyskrecję. Wymaga to od nauczyciela wiele taktu, serdeczności i dużo cierpliwości.

Roman Wójcik

Bibliografia:

1. J. Dorowolska, „Czy naprawdę trudne dziecko”; Warszawa, WSiP 1975 r.
2. H. Spionek, „Zaburzenia rozwoju uczniów a niepowodzenia szkolne”, Warszawa 1985 r. PWN
3. R.Ranschburg, Lęk, gniew, agresja; WSiP, Warszawa 1980 r.
4. „Życie Szkoły” – Elżbieta Leszczyńska - „Jak pokonać agresję?”
5. „Życie Szkoły” – Jan Czchowski – „Trudności emocjonalne uczniów”
6. Grochulska – Stec J. „Reedukacja Dzieci agresywnych”, Warszawa WSiP 1982r.
7. Natowska H. „Dzieci nadpobudliwe psychoruchowo”, Warszawa PZWS 1980 r.

Propozycja literatury uzupełniającej:

"Zaburzenia emocjonalne w młodszym wieku szkolnym" Wójcik Roman

"Rozwój emocjonalny dziecka" Anna Ligęza

"Sztuka pięknej recytacji" - Joanna Chrobak

"Wpływ zabawy na rozwój dziecka" Bogusława Chryczyk

"Wykorzystanie technik plastycznych w pracy z dziećmi w świetlicy szkolnej" Bogusława Chryczyk

"Udzielanie pomocy psychologicznej" Anna Ligęza

"Zmiany treningowe w układzie mięśniowym w treningu siłowym i wytrzymałościowym" - Maria Michałczak

"Przystosowanie się dziecka do warunków szkolnych" Marta Chryczyk

"Lęki i obawy u dzieci w wieku szkolnym" Królczyk Janina

"Twórcza aktywność dziecka" Marta Chryczyk

"Dysleksja u dzieci w młodszym wieku szkolnym" Wójcik Roman

"Miejsce sportu w kulturze fizycznej" - Maria Michałczak

"Jak oceniać słabszych uczniów na lekcjach matematyki" Danuta Tarchała

"Dysleksja" Joanna Chrobak